

Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff o »panslavističkoj agitaciji« među Hrvatima, Srbima i Slovencima

Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff bio je novinar konzervativne orijentacije, koji je prije Prvoga svjetskog rata zadnju nadu za Habsburšku Monarhiju vidio u prestolonasljedniku Franji Ferdinandu. U vanjskopolitičkom pogledu Sydačoff glavnu ulogu Monarhije vidi na Istoku i na Balkanu. Godine 1899. napisao je knjigu o panslavističkoj agitaciji i o južnoslavenskom pokretu u Austro-Ugarskoj. Sydačoff upozorava na »habsburško breme« glede kultiviranja europskog jugoistoka, slično kao što je bilo uvriježeno mišljenje da kolonijalne sile nose »breme odgovornosti bijeloga čovjeka« koji mora »pomagati« primitivnim narodima. Jugoslavenski pokret smatrao je ispostavom panslavističke Rusije. Nositelji austrijske ideje na Balkanu prema njegovu su mišljenju bili katolički Hrvati, a Srbima je pripisivao protuhabsburške tendencije, koje su nastojali ostvariti uz pomoć Rusije. Slovenci u toj shemi imaju negativnu ulogu. Mladočeški je pokret uz pomoć Srba pomagao slovenskomu nacionalnom pokretu kako bi stvorili most između južnih i sjevernih Slavena te razbili Monarhiju.

Ključne riječi: Austro-Ugarska, panslavizam, južni Slaveni, Hrvati, Slovenci, Srbi, Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff

Portret Philipp-Franza Bresnitza von Sydačoffa

Tko je bio Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff? Bez sumnje zanimljiva osoba. U biografskim i općim enciklopedijama o njemu ne nalazimo mnogo podataka. Najviše otkriva *Deutsche biographische Enzyklopädie* iz 1995. godine, u kojoj piše da se rodio 1868. godine u Beču u »južnoslavenskoj plemićkoj obitelji« i da je bio »predodređen za duhovničko zvanje«. No, studirao je filozofiju i pisao kazališne kritike za novine *Wiener Morgenpost*. Sljedeći podatak iz njegova života već je povezan s našom temom. Putovao je »Orijentom«, Rusijom i Balkanom, gdje je uspostavio bliske odnose sa

srpskim kraljem Milanom Obrenovićem i bugarskim knezom Aleksandrom. Godine 1893. turski ga je sultan optužio za veleizdaju, zbog čega je bio interniran u Beograd, no uspio je pobjeći u Zemun, gdje je pokrenuo novine *Semliner Tagblatt*. Napisao je velik broj knjiga i brošura, a spominje se i kao glavni urednik novina *Balkanischen Korrespondenz* te kao član austrijskog generalštaba u Prvome svjetskom ratu.¹ Zahvaljujući kratkoj natuknici u Narodnoj enciklopediji iz 1925. godine, saznajemo da je od 1896. godine ponovno živio u Beču i da je u vrijeme pisanja natuknice bio »šef redaktor *Balkankorrespondenz*«. ² Iz enciklopedija ne saznajemo kada je umro.

Kakvi su bili politički nazori Bresniza von Sydačoffa? Najvažnije načelo koje prožima njegova djela je austrijski patriotizam. Odanost habsburškoj državi je crvena nit njegova političkog djelovanja. Budući da se pod plaštem patriotizma mogu skrivati različite ideje, taj podatak nije dovoljan za detaljnije određenje njegovih nazora. Sudeći po njegovoj knjizi *Die Wahrheit über Habsburgs Ende*, objavljenoj 1920. godine, možemo zaključiti da je bio novinar konzervativne orijentacije, koji je zadnju nadu za Habsburšku Monarhiju vidio u prestolonasljedniku Franji Ferdinandu. On je »nadmoćna ličnost u koju polažemo nade u bolju budućnost i spas staroga carstva«. ³ U tom djelu tvrdi da je Monarhija u posljednjim dvama desetljećima imala dva dvora – jedan u Schönbrunnu i drugi u Belvedereu. Rivalstvu i nepovjerenju između prestolonasljednika i njegova ostarjela strica koji je još uvijek bio na vlasti, što ističu praktički svi biografi, ⁴ Sydačoff pripisuje važnu ulogu pri neizbježnoj propasti države. U državnopravnom pogledu Sydačoff je bio, kao i prestolonasljednik, oštar protivnik dualizma, pa time i protivnik mađarske politike. »U Pragu i Lavovu, Zagrebu i Sarajevu, Ljubljani i Zadru«, sjeća se Sydačoff, »sve je vapilo za preobrazbom Monarhije, koja bi narodima donijela oslobođenje od pretijesnih dualističkih spona.« ⁵ Dakako, »mađarska oligarhija« te pozive nije slušala te se još više zauzimala za samostalnost Ugarske, koju je poistovjećivala s mađarskom nacionalnom državom. U vanjskopolitičkom pogledu Sydačoff je glavnu ulogu Monarhije vidio na Istoku i na Balkanu. Po njegovu mišljenju, Monarhija se poslije 1866. godine, nakon što je bila istisnuta iz Njemačke, mudro usmjerila prema Istoku. No zbog dvorskih intriga, mađarske politike i nacionalnih sukoba austrijska politika prespavala je sudbonosne događaje na Balkanu 1912. godine, kada su se »balkanski narodi ujedinili kako bi Monarhiji pred nosom zalupili vrata na Istok te ga razdijelili među sobom«. ⁶

1 *Deutsche Biographische Enzyklopädie* (ur. Walther Killy), Band 2, München-New Providence-London-Paris, 1995, str. 120.

2 *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, I. knjiga, Zagreb, 1925, str. 304.

3 Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff, *Die Wahrheit über Habsburgs Ende*, Leipzig, 1920, str. 7 (u nastavku: Bresnitz von Sydačoff, *Die Wahrheit*).

4 Vidi npr. Theodor von Sosnosky, *Der Erzherzog – Thronfolger, Ein Lebensbild*, München und Berlin, 1929, str. 116; Leopold von Chlumetcky, *Erzherzog Franz Ferdinands Wirken und Wollen*, Berlin, 1929, str. 32-35.

5 Bresnitz von Sydačoff, *Die Wahrheit*, str. 9.

6 Isto, str. 19.

Unatoč patriotizmu, Sydačoff je bio aktivan novinar te je napisao više kritičkih tekstova na račun Habsburške Monarhije. Godine 1905. u Leipzigu je objavio otvoreno pismo naslovljeno na prestolonasljednika, koje je u Monarhiji bilo zabranjeno, barem sudeći po crvenu žigu s natpisom »Verboten« na primjerku u bečkoj nacionalnoj knjižnici. Već na početku prvog poglavlja otvoreno je napisao da se, kako u Monarhiji, tako i u tuđini, naveliko govori o tomu da su »dani Habsburške Monarhije odbrojeni« te da će se konačno urušiti u trenutku kada stari vladar otiđe na posljednji počinak.⁷ Budućnost će Austriji biti osigurana tek kada austrijski patriotizam i odanost dinastiji ponovno postanu temelji na kojima će počivati Monarhija. Bio je tužan jer je austrijski patriotizam nakon stvaranja dualizma bio ograničen samo na austrijski dio države. U pismu prestolonasljedniku Sydačoff otkriva i svoje nazore o gorućim socijalnim pitanjima. Prema njegovu mišljenju, parlament, zemaljska vijeća i različiti uredi su nekakve »oaze sretnika« koji se ne obaziru na brige i potrebe običnih ljudi, već slijede samo vlastite ciljeve i predstavljaju državu u državi. »Ovdje nekoliko tisuća sitih – tamo na milijune gladnih. Jedine veze među njima su porezni egzекutor i žandar.«⁸ Prije svega, zaključuje Sydačoff, u toj se državi nitko ne zanima za srednji sloj, dakle za obrtnike i manje trgovce, iako upravo oni predstavljaju temeljni kamen države. Dok vlada podupire veliku industriju, srednji se sloj nalazi pred konačnim bankrotom.⁹ Obrana toga sloja zorno pokazuje da je Sydačoff zagovarao konzervativnu kršćansko-socijalnu politiku koja se temeljila na antikapitalizmu srednjeg sloja.¹⁰ Naš se autor u načelu nije protivio demokraciji (zagovarao je opće, jednako i izravno pravo glasa), no bio je velik protivnik vladavine političkih stranaka koje s jedne strane djeluju po »principima brutalnoga nacionalnog egoizma«, a s druge brinu samo za vlastite interese. U tom smislu, vlada ne predstavlja državni interes, već je to grupa ljudi koja želi što duže ostati na ministarskim položajima.¹¹ Rješenje je Sydačoff vidio u stvaranju velike austrijske državne stranke koja bi bila privlačna pripadnicima svih naroda i koja bi prepoznavala kako državne interese, tako i potrebe pojedinih naroda. Prema njegovu mišljenju, ta bi stranka ubrzo prevladala u parlamentu i u javnom životu. Njezina glavna zadaća bila bi da ponovo pridobije narode za cara i domovinu, pri čemu bi joj pomagao »pravi« austrijski tisak. A njega bi, dakako, trebalo tek stvoriti uz pomoć države.¹² S obzirom na Sydačoffove nazore, nije neobično da se njegovo ime u tisku povezivalo upravo sa stvaranjem nove »srednje« političke stranke. Krajem lipnja 1899. godine spominju ga *Novice*, i to u izvještaju o aktualnom stranačkom događanju u središtu države. Nakon bečkih nemira u studenom 1897, koji su bili

7 *Offene Briefe an Se. Kaiserl. und Königl. Hoheit Erzherzog Franz Ferdinand den Tronfolger Oesterreich-Ungarns von Bresnitz von Sydačoff*, Leipzig, 1905, str. 1 (u nastavku: *Offene Briefe*).

8 Isto, str. 17.

9 Isto, str. 23.

10 Andrej Pančur, *Socialna misel v drugi polovici 19. stoletja, Preteklost sodobnosti* (ur. Zdenko Čepič), Ljubljana, 1999, str. 27.

11 *Offene Briefe*, str. 31.

12 Isto, str. 48, 49.

samo vrhunac velike političke krize zbog Badenijevih jezičnih odredbi za Češku i Moravsku, kormilo vlade je 1. prosinca 1987. preuzeo prijašnji ministar nauka, barun Paul Gautsch. On je spomenute odredbe revidirao i ubrzo nakon toga odstupio s položaja. Car je 7. ožujka 1898. za novoga ministarskog predsjednika imenovao grofa Franza Thun-Hohensteina. Thun je nastojao zadobiti potporu umjerenih konzervativnih stranaka, no ubrzo je postalo jasno da većina njemačkih stranaka (ujedinjenih u tzv. Njemačko uzajamno bratstvo) vladu ne podržava, pa je aktualno produženje nagodbe s Ugarskom pokušao riješiti mimo parlamenta uz pomoć članka 14.¹³ U vrijeme Thunove vlade hrvatski su poslanici iz Istre i Dalmacije te slovenski (katolički i liberalni) poslanici surađivali u okviru Slavenskoga kršćanskog narodnog saveza koji je Thunovu vladu podupirao (kao što je prije toga podržavao Badenija i Gautscha), iako su mnogi bili razočarani vladinim postupcima.¹⁴ U lipanjskim su danima 1899. godine bečke novine naveliko pisale o osnivanju srednje stranke. Prema pisanju novina *Novice*, »govorilo se da se njemačka katolička narodna stranka želi odcijepiti od desnice, ujediti se s njemačkim socijalistima te tako stvoriti novu formaciju parlamentarnih stranaka«.¹⁵ To bi značilo slom ionako slabog vladina bloka. Kako iznosi *Slovenski narod*, »opozicionari« su bili sretni »jer su očekivali da im se konačno ipak posreći razbiti desnicu«.¹⁶ *Novice* su u pozadini čitave priče vidjele Bresnitza von Sydačoffa: »Nitko uopće nije dvojio o tom projektu, ali se uskoro pokazalo da njemačka katolička narodna stranka s tom idejom nema nikakve veze. Njezin duhovni otac je razočarani židovski¹⁷ novinar Bresnitz von Židačov, koji je mnogo godina bio štitonoša srpskog kralja Milana, a sada je protjeran iz Srbije i iz Zemuna, zbog čega se vratio u Beč da tamo okuša sreću. Nastojao je to ostvariti pokretanjem novina koje bi služile srednjoj stranci. /.../ Bresnitzov plan je na vrijeme razotkriven pa sada više nema razloga da se time bavimo.«¹⁸

Panslavizam i hrvatsko-srpski odnosi

Prvu je knjigu Sydačoff objavio 1895. godine. U njoj svjedoči o svojem boravku u Srbiji od 1889. do 1894. godine te opisuje burne prilike na srpskom dvoru i u vrhu srpske politike nakon 22. veljače 1889. godine, kada je Milan Obrenović abdicirao u korist svojega maloljetnog sina Aleksandra. Zanimaju ga ponajprije intrige, špijunske priče i teorije zavjere. U središtu njegovih opisa je Milanov dugogodišnji

13 Janez Cvirn, *Razvoj ustavnosti v habsburški monarhiji (1848-1918)*, Ljubljana, 2006, str. 190.

14 Isto, str. 280, 281. Helmut Rumpler, *Österreichische Geschichte 1804-1914, Eine Chance für Mitteleuropa, Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Wien, 1997, str. 510-514.

15 *Novice*, 1899, br. 26, str. 230.

16 *Slovenski narod*, 26. 6. 1899.

17 Autor ovog teksta nije našao druge podatke o židovskom podrijetlu Sydačoffa.

18 *Novice*, 1899, br. 26, str. 230.

sukob sa ženom Natalijom.¹⁹ Karakteristično je da su novine povodom izlaska knjige autora²⁰ opisivale riječju »štitoñoša« – Sydačoff je o bivšem kralju Milanu pisao uljepšavajućim tonom jer mu je još uvijek bila bliska njegova austrofilaska politika. Djelo svakako zasluđuje posebnu analizu, no za to ovdje nema prostora.

U nastavku ćemo se stoga posvetiti njegovoj knjizi o panslavističkoj agitaciji i južno-slavenskom pokretu u Austro-Ugarskoj, koja je tiskana 1899. godine. Kao što smo vidjeli, Sydačoffovi nazori kreću se u konzervativnom okviru. U to se lijepo uklapa imperijalističko razmišljanje o »kulturnoj« ulozi Monarhije na Balkanu. Sydačoff upozorava na »habsburško breme« glede kultiviranja europskog jugoistoka, slično kao što je bilo uvrijeeno mišljenje da kolonijalne sile nose »breme odgovornosti bijeloga čovjeka« koji mora »pomagati« primitivnim narodima. Prava »kultura« može biti samo kultura prosvijećene Europe, koju u jugoistočnoj Europi predstavljaju katolicizam, germanski duh i habsburški monarhijski princip. Naočale austrijskog patriotizma, kako ga on sam shvaća, dopuštaju mu relativno jednostavno objašnjenje složenih prilika na Balkanu. Uz takav način razmišljanja lako se donose moralni sudovi i crno-bijeli zaključci o tomu tko je dobar, a tko loš.

Sydačoff je idejni kostur konstrukta o južno-slavenskim odnosima izložio u prvom poglavlju, u kojem je čitatelje podučio povijesti južno-slavenskog pokreta. Taj pokret, tvrdi Sydačoff, stvoren je početkom 19. stoljeća, kada je težnja Hrvata i Srba za ponovnom uspostavom starih država poprimila konkretan oblik u Prvom srpskom ustanku. Već od samog početka imao je značaj protuaustrijske propagande. Pokret nema budućnosti i zbog toga što među Srbima i Hrvatima, koji govore istim jezikom, vlada oštra borba za prevlast: »Taj je sukob nepomirljiv i morat će završiti pobjedom jednog naroda i podjarmljivanjem drugoga.« Autor ne dvoji da će u toj borbi pobijediti Hrvati »jer Hrvat visoko nadilazi Srbina, kako kulturno, tako i individualno. Kao hrabri vojnici te odani i pouzdani državljani i službenici, Hrvati su među južnim Slavenima isti onaj element kao što su Poljaci među sjevernim Slavenima – najpouzdaniji oslonac austrijskog carstva i habsburškog prijestolja na slavenskom jugu.«²¹ Po njegovu mišljenju, Hrvati imaju jake razloge za proaustrijske osjećaje. Zbog »svoje zapadne kulture, katoličke vjere i nacionalnih težnji, žele i moraju željeti moćnu i jaku Austriju kako bi se mogli kulturno i nacionalno razvijati. /.../« Srbi su posve drugačiji. U trenutku kada se stvarala srpska kneževina, habsburški su se Srbi okrenuli prema Istoku. Počeli su težiti oživljavanju velikosrpskog carstva careva Dušana i Lazara. Dok Hrvati rješenje traže unutar habsburške države, Srbi gravitiraju prema Beogradu i Cetinju te svoje nade polađu u rusku pomoć. A svemoguća i svemoćna Rusija nije

19 Za više podataka o ranom razdoblju vladavine Aleksandra Obrenovića vidi knjigu: Slobodan Jovanović, *Vlada Aleksandra Obrenovića*, Sabrana dela Slobodana Jovanovića, Tom 1, Beograd, 1990. Vidi i: Stevan K. Pavlović, *Srbija: Prav tamrija izza imena*, Beograd, 2004, str. 82-121.

20 Von einen Diplomaten, *Fünf Jahre am Hofe des Königs von Serbien*, Leipzig, 1895.

21 Bresnitz von Sydačoff, *Die panslavistische Agitation und die südslavische Bewegung in Oestereich-Ungarn*, Berlin und Leipzig, 1899, str. 5, 6 (u nastavku: Bresnitz von Sydačoff, *Die panslavistische Agitation*).

slijepa. Tek što se u Monarhiji pojavio jugoslavenski pokret, a ruska je propaganda već bila na djelu. Ona nije mirovala te je činila sve da bi nade povezane s Hrvatima prikazala varljivima. Dakako, Srbi su »odmah pali u šake ruske propagande«.²²

Pritom je, smatra Sydačoff, nenamjerno pomagala i austrijska vlast. Činjenicu da na slavenskom jugu žive katolici i pravoslavci nastojala je iskoristiti da južne Slavene okrene jedne protiv drugih i tako spriječi jugoslavensko zajedništvo. Prema njegovu mišljenju, time je učinila veliku pogrešku. Počela je podržavati pravoslavno svećenstvo »koje pripada istoj vjeri kao i rusko te nekultiviran i tupoglav srpski narod ima posve u svojoj vlasti«. Srpski je kler bio izvor protuaustrijske agitacije. Postigao je da svi Srbi, bez obzira na to gdje žive, mrze Austriju i sanjaju o Velikoj Srbiji, »iako čovjek zapravo ne zna gdje i kada je uopće postojala i je li u predajama koje je naslijedila sadašnja generacija više istine ili poezije«. Austrija bi trebala »slomiti moć srpskoga pravoslavnog svećenstva«, umjesto da ih materijalno pomaže. »Intimnost« srpskog klera i ruske propagande mogla se nesmetano dalje razvijati.²³ Srbi su radili protiv Habsburgovaca čak i kada su se za njih borili. Prema mišljenju Bresnitzer von Sydačoffa, srpski otpor 1848/49. godine protiv Mađara nije bio rezultat patriotizma, već su na djelu bile skrivene protuaustrijske namjere koje se srećom nisu ostvarile.²⁴

Sydačoff je dobro znao da jugoslavenstvo zagovaraju i hrvatski vođe. Prema hrvatskoj inačici jugoslavenske ideologije bio je blagonakloniji jer ju je shvaćao kao nekakvo »pohrvaćenje« južnoslavenskog prostora. Josipa Jurja Strossmayera smatrao je zanesenjakom koji je u svojoj ljubavi prema jedinstvu jugoslavenstva učinio sve kako bi ostvario pomirenje Hrvata i Srba. No, za nagradu je dobio samo oštre napade u srpskom tisku, i to zbog toga što je zagovarao ujedinjenje južnih Slavena pod hrvatskim vodstvom u Zagrebu, a Srbi su težili jugoslavenskom ujedinjenju sa središtem u Beogradu.²⁵ Srbi u Hrvatskoj nisu ništa bolji: »U današnjoj kraljevini Hrvatskoj najavili su borbu protiv hrvatstva i germanstva, kao i protiv katoličke vjere koja povezuje oba naroda. Povijesnu hrvatsku zemlju, koja je uz pomoć njemačke marljivosti i njemačke kulture postala obrađena i plodna, proglasili su srpskom državom!«²⁶ Prema Sydačoffovoj interpretaciji, prirodni saveznici Hrvata bili su, tko drugi, nego Nijemci. Na hrvatskoj političkoj sceni u to se vrijeme nije mogla osjetiti pretjerana ljubav prema njemačkom elementu, što je Sydačoff s obzirom na svoju informiranost morao dobro znati. Nekoliko godina nakon objavljivanja knjige u Hrvatskoj je došla do izražaja politika »novog kursa«, koja je zagovarala hrvatsko-srpsku suradnju i potporu mađarskoj politici, a u pozadini se skrivala borba protiv njemačkog prodora na istok.²⁷ S obzirom na to da je Sydačoff bio blizak kršćansko-socijalnim idejama,

22 Isto, str. 9.

23 Isto, str. 10, 11.

24 Isto, str. 14.

25 Isto, str. 20, 21.

26 Isto, str. 22.

27 Rene Lovrenčić, *Geneza politike »novog kursa«*, Zagreb, 1972, str. 268-273; Nikša Stančić, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb, 2002, str. 198, 199.

valja napomenuti da se na prijelomu 19. i 20. stoljeća stvarao politički katolicizam. Stjepan Korenić, jedan od ideologa katoličkog hrvatstva, bio je vrlo impresioniran razvojem njemačkoga katoličkog pokreta. No, to ne znači da ga je privlačio njemački predznak, već način organizacije i značenje socijalnog pitanja.²⁸

Slovinci u panslavističkoj zavjeri

Budući da je Sydačoff bio čovjek koji je pred očima imao političke prilike u čitavoj Monarhiji i širu geopolitičku perspektivu, pri interpretaciji panslavizma na Balkanu nije se zadovoljio samo sa srpsko-hrvatskim antagonizmom. U priču je na spektakularan način uključio najglasnije Slavene u austrijskoj polovici Monarhije. Prema njegovu mišljenju, mladočeški pokret imao je važnu ulogu i na Balkanu. Dakako negativnu: »Između mladočeške i srpske megalomanije postoji neka vrsta duhovne bliskosti. Također, to je razlog zbog čega mladočesi uvijek staju na srpsku stranu, a protiv Hrvata.«²⁹ Štoviše, uvjeren je Sydačoff, može se govoriti o pravoj srpsko-češkoj koaliciji. Dokaz za to bili bi upravo Slovenci: »Slovenskom su pokretu, koji je sredinom stoljeća bio još u povojima, srpski i mladočeški agenti pridavali veliko značenje jer je predstavljao poveznicu između panslavističkih Srba na jugoistoku i panslavistički orijentiranih mladočeha na sjeverozapadu. Dakle, kariku koja će upotpuniti panslavistički lanac kojim će ljudi mladočesi stegnuti Austriju.«

Slovenski nacionalizam ima u Sydačoffovim konceptima veoma važnu ulogu. U nastavku knjige posvetio je mnogo prostora problematici slovenskog pokreta i njegovih »snažnih divergencija«. U poglavlju o rusko-pravoslavnom pokretu za obraćenje južnih Slavena određenu ulogu imaju i Slovenci. Naš teoretičar prvo je objasnio što misli o starim austroslavističkim težnjama koje predviđaju slavensku i katoličku Austriju kao protutežu pravoslavnoj Rusiji. Prema tom konceptu, tvrdi Sydačoff, Nijemci za Austriju predstavljaju nepouzdan element jer gravitiraju protestantskoj Njemačkoj. Dakako, takve je teze u cijelosti odbacio. Prema njegovu mišljenju, austrijski su Nijemci najčvršće uporište Monarhije. Usto, očito je da se radi o najobičnijim lažima, jer oni koji propagiraju slavensku solidarnost, ujedno podupiru ruske protudržavne i protukatoličke težnje.³⁰ Smatra da su uz želju za stvaranjem panslavističke crkve postojali planovi za pravoslavnu propagandu među Hrvatima i Slovencima. Sydačoff iznosi »da je u nekim slovenskim područjima bila na djelu vrlo intenzivna agitacija kako bi se Slovenci odrekli Katoličke crkve, te kaže da je u kratko vrijeme ostvarila velik uspjeh«. Stanovnici »velike kranjske općine Unterloitsch«³¹ bili su tik pred pre-

---

28 Mario Strecha, *Katoličko hrvatstvo*, Zagreb, 1997, str. 71, 72.

29 Bresnitz von Sydačoff, *Die panslavistische Agitation*, str. 22.

30 Isto, str. 50, 53.

31 Toponim Unterloitsch je njemački naziv za Dolenji Logatec, dio današnjeg Logateca (Allgemeines Verzeichnis den Ortsgemeinden und Ortschaften Oesterreichs nach den Ergebnissen der

laskom na pravoslavnu vjeru, što se nastojalo prikriti te prikazati kao običan spor s ordinarijatom kneza-biskupa u Ljubljani. U trenutku kada su Slovenci čuli parolu »Los von Rom«, tvrdi Sydačoff, u slovenskom su se taboru počele događati neobične stvari. Pojavila su se duboka nesuglasja između konzervativnih i liberalnih Slovenaca. Navodno su se konzervativnom slovenskom elementu otvorile oči zbog prodora pravoslavne propagande. Vodstvo slovenskog pokreta bilo je doskora gotovo isključivo u rukama katoličkog svećenstva i »domaćega katoličkog plemstva«. Tek su se u posljednje vrijeme pojavile radikalne struje. Dok su pokret vodili konzervativci, bio je (kao i hrvatski) čvrst branik austrijske ideje te protivnik panslavizma. »Slovenski radikalni pokret mrzi Nijemce u istoj mjeri kao i Srbi i Česi. Katoličku crkvu smatra crkvom južnih Nijemaca te se protiv nje bori.« Usto, slovenski se radikali zalažu za ujedinjenje svih Slavena u jednoj vjeri i za stvaranje velike jugoslavenske države.³²

Sydačoff je slovenski liberalno-klerikalni sukob interpretirao u skladu sa svojim geopolitičkim stajalištima. Političkom katolicizmu u Slovenaca pripisao je austrijsko-patriotski značaj, što je bilo točno. No, njihov je austrijski patriotizam bio ponešto različit. Jugoslavenska orijentacija slovenskoga katoličkog bloka bila je uglavnom usmjerena na suradnju s Hrvatima katolicima i nije se pretjerano zamarala sa Sydačoffovim pogledima. Veći je problem bio to što je on isticao vezu katoličanstva i germanstva. Smatrao je da su se Hrvati i Slovenci pod konzervativnim vodstvom ugroženije osjećali od pravoslavlja nego od njemačkog utjecaja.³³ Očito je slovenskom katoličanstvu želio pripisati sklonost Nijemcima, što je bilo daleko od istine. Primjerice, od 1896. do 1907. godine u Kranjskoj je vladala njemačko-(slovensko) liberalna stranka, koju su pripadnici Katoličke narodne stranke smatrali narodnom izdajom slovenskih liberala.³⁴

Sydačoff i Konstantin Petrovič Pobedonoscev

Knjigu o panslavističkoj agitaciji u južnih Slavena Sydačoff zaključuje poglavljem u kojem razlaže tko stoji na čelu panslavističke hidre. Ne čudi što je u svojoj teoriji zavjere za »velikog meštra« izabrao Konstantina Petroviča Pobedonosceva (1827-1907), konzervativnoga ruskog političara i pravnik, kojemu pripisuje vodstvo »cijele panslavističke Rusije«.³⁵

Volkszählung vom 31. dezember 1910, Wien, 1915, str. 143). Postavlja se pitanje je li Sydačoff, unatoč drugom imenu, imao na umu poznatu aferu iz 1889. godine, kada su »u Podragi u vipavskom kraju pod vodstvom obrazovanih i liberalno orijentiranih seljana odlučili da odricanjem od kršćanstva i prelaskom na pravoslavnu vjeru silom ostvare župnu samostalnost«. Vidi: Jože Možina, »Odpad k pravoslavju, to je k razkolništvu«, *Zgodovina za vse*, god. 1996, br. 2, str. 22.

32 Bresnitz von Sydačoff, *Die panslavistische Agitation*, str. 68, 69.

33 Isto, str. 69.

34 Dragan Matić, *Nemci na Kranjskem*, Ljubljana, 2002, str. 299.

35 Bresnitz von Sydačoff, *Die panslavistische Agitation*, str. 106.

No, tko je bio taj navodni panslavistički vođa? Nakon 1880. godine Pobedonoscev staje na čelo Svetog sinoda, dakle postaje svjetovni vođa Ruske pravoslavne crkve sa statusom ministra.³⁶ Opći pregledi ruske kulturne povijesti pripisuju mu težnje za očuvanjem postojećega stanja u vrijeme nakon 1890. godine, kada je započelo razdoblje »srebrnog vijeka« ili »ruske kulturne renesanse«.³⁷ Pobedonosceva su u sovjetskom razdoblju počesto demonizirali kao utjelovljenje nepravedna carskog režima. Mnogi kulturnjaci i intelektualci na prijelomu stoljeća njegov su utjecaj osjećali kao teško breme.³⁸ Kao crkveni prokurator imao je pravo odlučivanja o pitanjima cenzure, obrazovanja i vjerskih sloboda. Prema mišljenju Hansa Kohna, Pobedonoscev nije bio panslavist, već ruski nacionalist, koji je zagovarao integralni ruski nacionalizam koji bi se temeljio na državnoj pravoslavnoj crkvi. Utopija o Moskvi kao trećem Rimu i ruskom univerzalnom poslanju bila je strana »njegovoj hladnoj birokratskoj naravi«. Za vladavine cara Aleksandra III. Pobedonoscev se zalagao za rusifikaciju neruskih naroda, uključujući Ukrajince, Bjelorusce i Poljake.³⁹ Njegove odluke bile su u obrazovanim krugovima toliko omražene da je dobio nadimak »veliki inkvizitor« (prema liku iz romana *Braća Karamazovi*). Nakon razdoblja velikih reformi u vrijeme vladavine Aleksandra II. (vladao od 1855. do 1881) Pobedonoscev je za intelektualce predstavljao kraj svake nade glede reformskih promjena.⁴⁰

Iako je Pobedonoscev bez sumnje bio krajnje reakcionaran,⁴¹ ipak je bio kompleksnija ličnost nego što se na prvi pogled čini. Kao svjetovni vođa crkve predstavljao je carsku vlast nad ruskim svećenstvom. Budući da je tu vlast obavljao na autoritaran način, njegovi odnosi s ruskim klerom nisu bili baš idilični. Osobito nakon 1894. godine, kada je na carsko prijestolje zasjeo Nikola II. koji se osobno miješao u vjerska pitanja crkve.⁴²

Vrlo su zanimljivi i Pobedonoscevljevi nazori o gospodarstvu i modernizaciji. Iako je oštro odbijao reforme u smjeru gospodarskog liberalizma, na svojevrsan je način zagovarao napredak ruske industrije. Prema njegovu mišljenju, autokracija je karakterističan i prirodan oblik vlasti u Rusiji, pa i u gospodarskom smislu. Rusko plemstvo trebalo bi na poseban način povezivati cara i narod. Razvoj domaće

36 *Biographisch-bibliographisches Kirchenlexikon*, Band VII (1994) Spalten 764-766; autor: Wolfgang Heller, prema internetskom izdanju na <http://www.kirchenlexikon.de>.

37 Blaž Podlesnik, *Kratki pregled ruske kulturne zgodovine*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, Ljubljana, 2009, str. 96, 97.

38 Isto, str. 96, napomena 137.

39 Hans Kohn, *Die Slawen und der Westen, Die Geschichte des Panslavismus*, Wien-München, 1956, str. 190, 191.

40 Rosamund Bartlett, *Russian culture: 1801–1917, The Cambridge History of Russia* (Edited by Dominic Lieven), Volume II, Imperial Russia 1689-1917, Cambridge University Press, 2006, str. 103, 104.

41 Orlando Figes, *Natašin ples, Kulturna zgodovina Rusije*, Ljubljana, 2007, str. 254.

42 Gregory L. Freeze, *Russian Orthodoxy: Church, people and politics in Imperial Russia, The Cambridge History of Russia* (Edited by Dominic Lieven), Volume II, Imperial Russia 1689-1917, Cambridge University Press, 2006, str. 288.

industrije bi prije svega trebao ojačati carsku autokratsku vlast. Zbog toga je zagovarao protekcionizam, čvrst nadzor burze i privatnog poduzetništva, državne monopole kao izvor oporezivanja te podupiranje velikih posjednika. Napredak domaće industrije odvijao bio se u harmoniji s povećanim komunalnim (zajedničkim) vlasništvom po selima.⁴³ Njegova konzervativnost nije se zrcalila u težnji za povratkom u »dobra stara vremena«. Kao i fundamentalisti 20. i 21. stoljeća, i Pobedonoscev je tragao za svojim, konzervativnim modelom modernizacije, odnosno modernosti, u kojem bi »stare vrijednosti« imale ključno mjesto.

Iako je Sydačoff bio uvjeren da je Pobedonoscev središte panslavističkog zla, možemo zaključiti da su neki njihovi nazori slični. Usporediti austrijskog novinara bez političkog utjecaja sa svjetovnim vođom pravoslavne crkve u Rusiji je možda donekle neobično, no opravdano je ako se zadržimo na razini idejnih polazišta. S obzirom na to da je Sydačoff bio opsjednut s Pobedonoscevim, takva je usporedba i više nego zanimljiva. Obojica su zagovarali autoritet monarha i monarhijsku tradiciju. Obojica su isticali ulogu prevladavajuće religije. Sydačoff je želio učvrstiti trijadu katoličanstvo-germanstvo-Habsburgovci, a Pobedonoscev je kao utjecajna politička figura u djelovanju polazio od stare tradicije ruskog cezaropapizma te ga prilagođivao modernom vremenu. Obojica su bili skeptični prema modernom višestranačkom parlamentarizmu. Pobedonoscev ga je u cijelosti odbacivao, a Sydačoff je zamišljao dominaciju nove, državne austrijske stranke. Mnogo dodirnih točaka imaju i glede shvaćanja gospodarstva i socijalnih prilika. Obojica su gajili nepovjerenje u liberalni kapitalizam te zagovarali ograničavanje kapitala.

Vatroslav Oblak – panslavistički agent

Velik je dio knjige Sydačoff posvetio panslavističkoj agitaciji u južnoj Ugarskoj, u Hrvatskoj i u Dalmaciji, koju, prema njegovu mišljenju (što ne iznenađuje), vode srpski agenti i pravoslavna ruska propaganda. Što se tiče Slovenaca, bio je zabrinut što slovenski pokret sve više slijedi srpske putove. Kao začetnika i vođu slovenskih panslavističkih radikala identificirao je rano preminuloga jezikoslovca Vatroslava Oblaka. Oblakov pogreb⁴⁴ u Celju 17. travnja 1896. godine opisao je kao »panslavističko ludilo usmjereno protiv njemačkog značaja grada« te »demonstraciju Slovenaca i mladočeha«. Austrijsko-njemački tisak, tvrdi Sydačoff, tada se s podsmjehom pitao tko je uopće taj Oblak kojega Slovenci tako slave. Njemu se divljenje Oblaku nije činilo smiješnim, već izuzetno opasnim. Smatrao je da su Slovenci svoj jezik tek nedavno »konstruirali« iz čeških, srpskih i hrvatskih elemenata. Ideja »Velike Slovenije« (ma koliko smiješna bila) zaživjela je tek kada je Vatroslav Oblak otkrio

43 Boris Anahich, *The Russian economy and Banking system*, str. 409.

44 France Vidic je u časopisu *Ljubljanski zvon* zapisao da je Oblakov pogreb bio »sjajan, vrijedan pokojnikova imena.« Vidi: Fr. Vidic, Dr. Vatroslav Oblak, *Ljubljanski zvon*, 1896, str. 312.

da su Slovenci sjeverno srpsko pleme koje bi trebalo prihvatiti pravoslavlje, pisati ćirilicom i priključiti se budućoj Velikoj Srbiji. »Oblak je bio duša pokreta. Propagirao je i ujedinjenje sjevernih i južnih Slavena u zajedničkoj borbi protiv austrijskih Nijemaca.«⁴⁵

Teze koje je Sydačoff pripisivao »svojemu« Vatroslavu Oblaku daleko su od znanstvenih teza »stvarnog« Vatroslava Oblaka. Nadareni jezikoslovac, koji je već za vrijeme svojega kratkog života uživao glas priznata stručnjaka za južnoslavensku dijalektologiju, u manje od deset godina napisao je oko 150 jezičnih rasprava. Kako bi dokazao makedonsko podrijetlo staroga crkvenoslavenskog jezika (nasuprot panskonoj teoriji⁴⁶ koju su zagovarali Jernej Kopitar i Fran Miklošič), godine 1891. i 1892. kao stipendist istražuje narječja sjeverno od Soluna.⁴⁷ Oblak je bio čovjek znanosti, a ne politike, iako zbog područja svoga znanstvenog interesa nije mogao izbjeći politiku. Makedonsko je pitanje nakon 1878. godine bilo jedno od najvrućih problema na Balkanu. Grčka, Bugarska i Srbija otvoreno su pokazivale teritorijalne pretenzije prema turskoj Makedoniji. Srbija i Bugarska, koje su željele izlaz na Egejsko more, u svojim su se zahtjevima koristile i etnografskim argumentima. Oblak je bio itekako svjestan zlouporaba jezikoslovlja u nacionalno-političke svrhe te ih je oštro odbijao.⁴⁸ U njegovoj korespondenciji postoji mnogo primjera koji to potvrđuju. U pismu mentoru Vatroslavu Jagiću od 9. veljače 1892. godine sarkastično se rugao »karti srpskih zemalja« koju je tiskala srpska Omladina: »Problem makedonskih narječja je sretno riješen i ja bih se mogao vratiti kući. /.../ U cijeloj Makedoniji, zapadnoj Bugarskoj sa Sofijom, ma čak i u Rodopima postoje samo Srbi! Da bi se taj velikosrpski teritorij bolje zaokružio neka mu se pripoji još i istočna polovica Kranjske i istočni dijelovi južne Štajerske! / .../ Možemo samo žaliti što Srbi imaju sveučilišnu mladež koja ništa ne uči i ništa ne zna.«⁴⁹

Boležljivi Oblak imao je u Makedoniji mnogo problema. U burnoj međunarodnoj situaciji austrijski znanstvenik koji radi na terenu bio je turskim vlastima iznimno sumnjiv. Kada se u proljeće 1892. godine konačno uputio u unutrašnjost, turske su ga vlasti uhapsile kao austrijskog špijuna. Po savjetu austrijskog vicekonzula, nakon izlaska iz pritvora Oblak napušta Makedoniju i vraća se u Beč. Tu se morao braniti od optužbi u tisku da je u Makedoniji zapravo radio kao panslavistički agent.⁵⁰ S druge strane, prema svjedočanstvima samog Oblaka, »različite su ruske

45 Bresnitz von Sydačoff, *Die panslavistische Agitation*, str. 101.

46 Marko Zajc, *Kje se slovensko neha in hrvaško začne, Slovensko-hrvaška meja v 19. in začetku 20. stoletja*, Ljubljana, 2006, str. 29, 95.

47 *Enciklopedija Slovenije* 8, Ljubljana, 1994, str. 58.

48 Janez Cvirn, »To su dvonoge, smrdljive beštije koje kriješte«, Oblakovo putovanje u Makedoniju (1891/2), *Acta Histriae*, 17, l. 2009, br. 1-2, str. 114, 115 (u nastavku: Cvirn, Oblakovo potovanje); Dragan Taškovski, *Rojstvo makedonskega naroda*, Ljubljana, 1968, str. 144, 145.

49 Fr. Vidic, Dr. Vatroslav Oblak v Makedoniji, *Ljubljanski zvon*, 1897, str. 86; Cvirn, Oblakovo potovanje, str. 121.

50 Cvirn, Oblakovo potovanje, str. 120.

novine, pa čak i po uvodnim člancima, raspravljale o toj aferi te tvrdile da sam bio poslan od austrijske vlade kako bih pripremao ustanak u mak. Bug. !!⁵¹

Sydačoff je za Oblakovu makedonsku pustolovinu mogao bez problema saznati iz njemačkih novina, što mu je dalo dovoljno materijala za uzlet na krilima bogate ali paranoične mašte. Prema njegovu mišljenju, Oblak je bio gorljiv zagovornik Velike Srbije, koja bi zauzimala golem teritorij od Makedonije do Štajerske. U Beograd je putovao kako bi na Balkanu agitirao za ostvarenje svoje ideje. U Srbiju je, uz plan o stvaranju velikosrpske države uz slovensku pomoć, donio i različita pisma preporuke. Primjerice, pismo ruskog veleposlanika u Beču, pismo srpskog političara i novinara Jaše Tomića te, dakako, pismo mladočeških novina *Narodny listy*. Naoružan pravim panslavističkim preporukama, Oblak je od srpske vlade i ruskog veleposlanstva dobio preporuke za putovanje u Makedoniju, gdje je »razvio krajnje gadnu propagandu«. Zbog stalne komunikacije s »notornim panslavističkim agentima u Makedoniji« počeo je izazivati sumnju turskih vlasti koje su ga na kraju i uhapsile. Zbog intervencije Austro-Ugarske Oblak su pustili na slobodu, no morao je odmah napustiti Tursku. Ipak, nije izgubio volju za panslavensku agitaciju. Upravo obratno, s dvostrukom se revnošću latio širenja veleizdajničkog evanđelja. Navodno je Oblak u slovenskom narodu proširio i utvrdio »uvjerenje da se sve to može ostvariti samo uz češku pomoć, kada ujedinjeni Slaveni pobijede austrijske Nijemce«.⁵²

Sydačoff se pozabavio i s idejom »Velike Slovenije«, što prema njegovoj interpretaciji znači ujedinjenje Koruške, Kranjske, Štajerske i Dalmacije (!) u kraljevinu Sloveniju, koja bi imala svoj parlament, a s Austrijom bi bila povezana samo sa zajedničkom vojskom i financijama. Tko smatra da je to konačan cilj pokreta, smatra Sydačoff, duboko se vara. »Velika Slovenija« bila bi samo etapa na putu ostvarenja Oblakovih tlapnji. Slovenci bi se u toj tvorevini prvo okomili na kranjske, štajerske i koruške Nijemce, te ih uz pomoć dalmatinskih Srba slavenizirali. Za svoje namjere pridobili bi i dalmatinske Hrvate. Zatim bi neko vrijeme podnosili austrijski jaram, ali samo da bi gospodarski ojačali i u miru vršili pritisak na Nijemce. Na kraju bi se odcijepili od Austrije i pridružili Srbiji. Prema njegovu mišljenju, savezništvo Slovenaca i Srba je više no očito: »Upitajmo se zbog čega nitko u slovenskom taboru, pa bio on radikal, liberal ili konzervativac, ne osuđuje sumanute ideje o stvaranju Velike Slovenije, što sasvim jasno predstavlja državi neprijateljsku aktivnost?« Tvrdi da Slovenci stalno napadaju one elemente koji su temelj austrijske državne ideje. U Kranjskoj, Štajerskoj i Koruškoj to su Nijemci, a u Dalmaciji (!) se Slovenci navodno bore protiv Hrvata. Pouka koju bi iz te priče morali izvući austrijski državnici je sljedeća: uspješna austrijska vlast u južnim zemljama može se oslanjati samo na Nijemce, Hrvate i Talijane.⁵³

51 Fr. Kotnik, Pismo Vatroslava Oblaka Gregorju Einspielerju, *Dom in svet*, I, 1914, str. 132.

52 Bresnitz von Sydačoff, Die panslavistische Agitation, str. 102, 103.

53 Isto, str. 104, 105.

Teze Bresnitza von Sydačoffa o ulozi Hrvata, Srba i Slovenaca nastale su na temelju uvriježenih stereotipa o južnim Slavenima u njemačko-austrijskoj publicistici, koje su prihvaćali pisci različitih nazora. Sydačoff je te stereotipe dopunio i na originalan način uključio u globalnu teoriju panslavističke zavjere.

(prevela Sanja Slukan)

SUMMARY

Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff on »Pan-Slavic Agitation« among Croats, Serbs and Slovenes

Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff (1868-?) was a conservatively oriented publicist in the period before World War I who saw the Crown Prince Franz Ferdinand as the last hope of the Habsburg Monarchy. In the context of foreign policy, Sydačoff believed that the Monarchy had a great role to play in the East and in the Balkans. According to him, after the Monarchy distanced itself from Germany in 1866, it naturally turned its focus towards the East. His first book was published in 1895 and was based on his life in Serbia between 1889 and 1894. Sydačoff describes the tumultuous situation in the Serbian Court and among the Serbian political elite after February 22, 1889, when Milan Obrenović abdicated in favor of his underage son Alexander. He is especially interested in intrigues, stories of espionage, and conspiracy theories. In 1899, he wrote a book on the Pan-Slavic and South Slavic movements in Austro-Hungary. Sydačoff noted that the notion of the "Habsburgs' burden" of cultivating the European Southeast was established, similar to the colonial notion of the "white man's burden" to "help" the primitive peoples. He saw the Yugoslav movement as another manifestation of the Pan-Slavist Russia. The propagators of the Austrian idea in the Balkans were supposedly Catholic Croatians, while he ascribed the Serbians with anti-Habsburg tendencies, which they wanted to accomplish with the help of the Russians. He was more merciful towards the Croatian version of the Yugoslav ideology, which he saw as a kind of a "Croatisation" of the Yugoslav territory. According to Sydačoff's interpretation, Croats' natural allies were the Germans. The Slovenians had a negative role in the system. The Young Czech movement with the aid of Serbians, would supposedly assist the Slovenian national movement in order to establish a bridge between South and North Slavs and break the Monarchy apart. Sydačoff identified linguist Vatroslav Oblak, who died young and was known to have carried out research in Macedonia, as the initiator and leader of Slovenian Pan-Slavic radicals. Sydačoff's theories about the role of Slovenians were formed on the basis of well-established stereotypes about small Slavic nations present in German and Austrian journalism, accepted by both liberal and conservative writers. Sydačoff built on these stereotypes and integrated them, in an original way, into a global theory of a Pan-Slavic conspiracy.

Keywords: Austro-Hungarian Monarchy, Panslavism, South Slavs, Slovenians, Philipp-Franz Bresnitz von Sydačoff